

# LAUDATO SÌ

KATEKESEOPPLEGG FOR  
MENIGHETER



**PASTORALAVDELINGEN**  
Oslo katolske bispedømme

## Bilder:

Giotto di Bondone, Legend of St. Francis, 15. Sermon to the Birds. Wikimedia Commons, Public Domain.

«Blader med vann», Norge, Peter Bjerke, 2009-08-01.

Bakside: Bilde fra pexels.com CC0 License

## INNHold

|   |    |
|---|----|
| Forord.....   | 4  |
| Hva er <i>Laudato Si</i> ? Hvordan bruke materialet?..... | 5  |
| Noen ressurser.....                                       | 9  |
| <i>Laudato Si</i> som prosess i menighetene               |    |
| 1 Ettetankens dag .....                                   | 10 |
| Oppgaver til 1. kapittel .....                            | 12 |
| Oppgaver til 2. kapittel .....                            | 14 |
| 2 Forsoningens dag .....                                  | 18 |
| Oppgaver til 3. kapittel .....                            | 19 |
| Oppgaver til 4. kapittel .....                            | 21 |
| 3 Dagen for en ny begynnelse .....                        | 24 |
| Oppgaver til 5. kapittel .....                            | 26 |
| Oppgaver til 6. kapittel.....                             | 27 |
| Pave Frans' bønn .....                                    | 32 |
| Frans av Assisis «Solsang» .....                          | 33 |
| Salmen «For the Beauty of the Earth» .....                | 34 |
| De fysiske barmhjertighetsgjerninger .....                | 35 |
| De åndelige barmhjertighetsgjerninger .....               | 36 |
| Grønne gjerninger .....                                   | 37 |

## FORORD

Pinsen 2015 sendte pave Frans ut rundskrivet *Laudato Si* – en encyklika – der han inviterer alle mennesker som bebor planeten vår til å *starte en dialog om fremtiden for jorden, som er menneskehetens felles hjem*. Han gir en levende beskrivelse av hvordan menneskene ofte har sviktet sitt forvalteransvar, noe som har ført til omfattende skader her på jorden – menneskelig, miljømessig, materielt og åndelig.

Som Kirke er vi i en enestående posisjon til å gjøre noe grunnleggende med situasjonen. Fordi Kirken lever av og handler ut fra Guds nåde, gjennom sakramentsforvaltningen, ved Helligåndens virksomme gaver, kan den tilføre verden en visdom den ikke finner andre steder.

Jo mer vi leser i *Laudato Si*, jo mer blir vi forbløffet over hvordan den drar leseren inn i den enhet mellom Skaper og skaperverk som den hellige Frans av Assisi erfarte. Og det er dette håpefulle budskapet, denne energien i rundskrivet til pave Frans, dette entusiastiske oppdraget om at vi kan gjøre noe i samarbeid med Gud, Pastoralavdelingen ønsker å gi videre.

Pave Frans oppfordrer oss til intet mindre enn det han kaller «en human-økologisk omvendelse». Dette er en tanke allerede pave Johannes Paul II var inne på i sin encyklika *Centesimus Annus*, pkt. 38 (1991).

Pastoralavdelingen har derfor forsøkt å lage et opplegg til bruk av *Laudato Si* i menighetene nettopp innenfor rammen av en fornyelsesprosess. Denne er sentrert rundt fire hovedelementer: Gruppearbeid om *Laudato Si*, tilbedelse og oppmerksom lytting til Guds ord, aktiv nestekjærlighet gjennom barmhjertighetsgjerninger, og omsorg for skaperverket ved at vi sår frø eller planter og velger oss ut «grønne gjerninger». Sammen med heftet følger det en minnepinne med PowerPoint-presentasjoner og en pdf-versjon av heftet. Vi har prøvd å gjøre opplegget så fleksibelt at det kan brukes både av små og store menigheter, alt etter hva de har kapasitet til og størst behov for å ta tak i.

Lykke til med å iverksette visjonen i *Laudato Si* om å gjøre vår planet til et bedre hjem for alle mennesker som bebor den!

**Pastoralavdelingen i OKB**

**Oslo, 29. januar 2018.**

## HVA ER *LAUDATO SÌ*? HVORDAN BRUKE MATERIALET?

For å kunne bruke encyklikaen *Laudato Sì* i samsvar med pave Frans' hensikt, må vi forstå hva den er:

Den er ikke alene et klima- og miljøskriv, men minst like mye en inntrengende oppfordring til å bygge en menneskelig, økologisk kultur *i lys av Guds kjærlighet til hver skapning*.

*Laudato Sì* er pave Frans' appell til menneskeheten om å snu den ødeleggende utviklingen vi er inne i, og i den gir han oss råd til hvordan vi skal greie det. Fordi tematikken er så gjenkjennelig for alle, har pavens rundskriv potensial i seg til å bli den pavelige encyklika som får flest mennesker til å søke til Kirken for å få svar. Så da må vi, som Kirke, være der for dem!

En del personer er i utgangspunktet skeptiske til enkelte av klimaforskningens teorier, fremtidsscenarier og metoder, og kan derfor kjenne motvilje mot å sette seg inn i *Laudato Sì*. Pave Frans sier meget tydelig at det er konkrete, menneskeskapte årsaker til miljøødeleggelsene vi er vitne til, men det er likevel svært befriende å se hvordan pave Frans nettopp *ikke* legger seg på en rent klimapolitisk linje, men bruker troens fulle grunnlag og Kirkens åndelige tradisjon til å fortelle hvordan mennesket kan gjenopprette et riktig forhold til hele skaperverket.

Det kan nærmest virke som om den hellige Frans av Assisi har stått ved pave Frans' side og diktert deler av teksten ...

### **Pavens oppgaver til oss**

Pave Frans nøler ikke med å bruke sterke ord om hvor viktig det er å handle umiddelbart. Han foreslår et stort arsenal av tiltak, men to hovedoppgaver:

- 1 Å sette i gang en samtale om klodens fremtid der ALLE får delta.
- 2 Å starte en systematisk opplæring i en økologisk spiritualitet, i en menneskelig økologi.

Pavens invitasjon til alle er befriende fjern fra det ekskluderende lederskapet vi ofte ser i politisk sammenheng. Vi skal *alle* delta, hver med sine evner. Samtidig vil vi få bruk for alle våre kompetente kateketer, teologer og forkynnere i lang tid fremover. Med *Laudato Sì* inviteres vi inn i en endringsprosess som nødvendigvis må pågå over tid. Den handler om å gjenopprette vårt forhold til Gud, til vår neste og til skaperverket – *vende om*.

## **Pavens kjernebudskap**

Pavens hovedbudskap i *Laudato Si* kan oppsummeres i tre punkter:

- *Alt henger sammen.* Mennesker og natur lever i et gjensidig avhengighetsforhold. Vi glemmer å se hva Gud har ment med alle de finstemte funksjonene og sammenhengene i hele skaperverket – og vi glemmer Skaperen selv. Derfor er det viktig å gjenoppdage alle skapte tings innbyrdes avhengighet.
- *Det er grunnleggende nødvendig å erkjenne og anerkjenne Gud som Skaper og Far (LS 75).* Når vi ikke anerkjenner Gud som Gud, som universets og menneskehetens Herre, tilraner mennesket seg en herskerrolle som det ikke har forutsetninger for å mestre. Uten dyp respekt for Gud og kjennskap til loven Gud har skrevet inn i skaperverket, greier vi ikke å ta godt vare på jordkloden og alt levende som bebor den.
- *Vi trenger en økologisk omvendelse.* Vi trenger å ta et oppgjør med oss selv hva angår vår utnyttelse av mennesker og natur, og de menneskefiendtlige sider ved våre samfunn. Fra forbruks- og profittankegang må vi endre kurs til kjærlig omsorg for alt det skapte, og begynne å leve i samsvar med den orden Gud opprettet «fra begynnelsen av».

Vi kan høre et ekko av mange av Johannes Paul IIs tanker om menneskets forvalterrolle og av hans utlegning om Kroppens teologi, men pave Frans inviterer nå hele menneskeheten, uansett overbevisning, til en felles innsats for hele skaperverket, med omsorgen for våre medmennesker i sentrum, særlig de fattige og vanskeligstilte.

## **Radikal kursendring nødvendig**

Pave Frans maner oss til en gjennomgripende kursendring:

«Det er mange ting som må endre kurs, men det er først og fremst vi mennesker som må forandre oss. Vi mangler bevissthet om vårt felles opphav, om vår gjensidige tilhørighet, og om en fremtid som skal deles med alle. (...) Foran oss har vi en stor kulturell, åndelig og opplæringsmessig utfordring som forutsetter en lang nydannelsesprosess.» (LS 202)

Paven påpeker at det haster med å redde miljøet – ikke bare det biologiske og fysiske, men også det mellommenneskelige og åndelige.

## Det finnes alltid en utvei

Selv om pave Frans beskriver utallige måter vi mennesker har sviktet vårt forvalteransvar overfor skaperverket på, og de mange trusler vi selv har skapt mot medmenneskeligheten, er han heldigvis optimist. Han sier i pkt. 205: «*Men alt er ikke tapt. Mennesker som er i stand til det verste, er også i stand til å reise seg og velge på ny det som er godt, foreta en ny start, til tross for sine mentale og sosiale betingelser. ... Intet system kan fullt ut undertrykke vår åpenhet overfor det som er godt, sant og skjønt, eller vår gudgitte evne til å svare på hans nåde som arbeider dypt i våre hjerter. **Det finnes alltid en utvei.**»*

## Hva må vi gjøre?

Pave Frans selv sier at vi trenger å fremme *en etikk, en livskultur og et åndelig grunnlag* for å forvalte skaperverket i henhold til Guds visjon.

Derfor har Pastoralavdelingen funnet det naturlig å bygge opp undervisningsmaterialet slik at vi engasjerer oss på tre plan:

- I konkret omsorg for jorden og vekstene
- I tilbedelsens og kontemplasjonens rom, der vi lar Gud tale til oss
- I konkret tjeneste for våre medmennesker, så vel i familie- som i menighetsregi

For å få i gang dette skiftet, er opplegget bygget opp som en **fornyelsesprosess** i tre etapper der man bruker heftet og de medfølgende Powerpoint-presentasjonene til gruppearbeid og refleksjon:

1 EN DAG FOR ETTERTANKE: Vi setter oss inn i *Laudato Si*s innledning, kapitlene 1 og 2, gjerne gjennom PowerPoint-presentasjonen, og reflekterer sammen over disse. Vi ser på hvordan vi som enkeltmenneske og som menighet har forvaltet skaperverket. Hvordan ser situasjonen ut – i eget liv og i menighetens liv?

2 EN DAG FOR FORSONING: Vi bruker kapitlene 3 og 4 i *Laudato Si* som utgangspunkt for vår refleksjon. I disse går paven gjennom de menneskelige årsakene til ødeleggelsene på jorden. De handler om menneskets maktmisbruk og om en ukritisk tro på teknologiske løsninger uten etisk forankring. De handler også om i hvilken grad vi tar vare på mennesket som person – sosialt – og arbeider for rettfærdig tilgang for alle til fellesgodene, med særlig fokus på de fattige. Det blir en form for kollektiv samvittighetsransakelse som vil hjelpe oss til den omvendelsen pave Frans maner oss til. Vi kan få en del aha-opplevelser og oppleve en sunn anger. Samtidig vil nye veier demre for oss.

3 EN DAG FOR EN NY BEGYNNELSE: Vi bruker tid på å reflektere over kapitlene 5 og 6 i *Laudato Si*. Pave Frans peker ut retninger for hva vi bør gjøre og gir råd om hvordan vi kan virkeliggjøre en økologisk omvendelse gjennom en åndelig fornyelse i vårt liv. Denne dagen vil vi begynne på det store arbeidet med å virkeliggjøre en sant menneskelig økologi. Vi vil peke ut verdiene vi vil gå for, gjeninnsette de kristne dydene som treningsverktøy, og sette oss mål både på et indre og et ytre plan. Slik ruster vi oss til å gjennomføre nødvendige endringer.

### **Hvordan kan menighetene bruke materialet?**

Menighetene velger selv hvordan de vil gjennomføre prosessen. Man kan bruke materialet som utgangspunkt for en menighetsretrett eller la prosessen gå over tre separate dager eller kvelder med noen ukers mellomrom. Opplegget kan også gjennomføres i kortversjon, som tre bolker i løpet av en dag.

For mindre menigheter kan det være en tanke å gå sammen med nabomenigheter om opplegget, slik at man når ut til flere enn menighetens trofaste slitere og greier å skape et bredere engasjement. Da er det også lettere å gå sammen om et egnet lokale.

Vi oppfordrer alle menighetene til å gjøre noe ordentlig ut av prosessen i menighetssammenheng. Kunngjør og inviter bredt. Det kan være lurt å sende ut lenker til encyklikaen eller dele ut eksemplarer av *Laudato Si* i forkant av fornyelsesdagene. Ta høyde for språkforskjeller og gi de troende lenker til encyklikaen på deres egne språk.

Gi dere selv tid til å ta inn budskapet i encyklikaen, også detaljene. Appellen fra pave Frans til oss alle om å delta i en dugnad for vår jord og alle som bebor den er inntrengende og alvorlig ment.

**NB!** Det er ofte fristende bare å velge det praktiske arbeidet og forsømme de åndelige sidene i iveren etter å redde miljøet. Men: Hele poenget til pave Frans er å vise oss *hvordan alt henger sammen* – vårt åndelige liv, verdiene vi lever etter og hva vi gjør. Gud må være reelt innbakt i våre liv, og vi må skolere oss i hva vår tro sier om en etisk og menneskelig økologi for å kunne handle i samsvar med Guds vilje. Pave Frans trekker frem den hellige Benedikts prinsipp om *Ora et labora*. Å be og arbeide. Begge deler er like viktige for å opprette Guds visjon for livet på jorden – Guds rike blant menneskene. Vi har holdt opplegget sentrert rundt sakramentstilbedelsen, men det kan godt knyttes til Eukaristifeiringen, nettopp for å understreke hva pave Frans skriver i siste kapittel av *Laudato Si*, om Eukaristien som universets sentrum. Det går naturligvis an å kombinere begge deler (☺).



## **Oppfølgingsarbeid**

Med denne encyklikaen oppfordrer pave Frans oss til å gå inn i en lengre opplæringsprosess. Etter at menigheten har vært gjennom selve fornyelsesprosessen, er det nødvendig å gå inn i et jevnt arbeid for å oppnå de varige endringene pave Frans maner til. Det tar tid å legge om tenkesett, livsstil, etablere nye, sunnere vaner og åpne seg for den åndelige dimensjonen ved å leve i samsvar med Guds plan for skaperverket.

Initiativene som vil springe ut lokalt må følges opp. Derfor vil Pastoralavdelingen etter hvert også sende ut et opplegg for 6 samlinger for menighetene, tre for hvert halvår.

## **Sluttord**

Det foreslåtte undervisningsopplegget kan videreutvikles og justeres av den enkelte menighet. Det kan bygges ut og suppleres med kunnskapsstoff fra biologien, Kirkens sosiallære, Frans av Assisis liv, andre bispekonferansers forslag, m.m. eller deles opp, kortes inn, alt etter tid og lokale ressurser. Notatene i PowerPoint-presentasjonene brukes etter behov.

Vi setter pris på alle tilbakemeldinger som kan forbedre opplegget hva angår innhold og metoder. Lykke til med å gjenoppdage vår rolle som Jordens Forvaltere!

## **NOEN RESSURSER**

### **KATEKISMEN**

<http://www.katolsk.no/tro/kkk>

<http://www.katolsk.no/tro/kkk/kompendium>

### **KIRKENS SOSIALLÆRE**

[http://www.vatican.va/roman\\_curia/pontifical\\_councils/justpeace/documents/rc\\_pc\\_justpeace\\_doc\\_20060526\\_compendio-dott-soc\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_en.html)

### **MILJØORGANISASJONER**

<http://earthcharter.org/>

<https://naturvernforbundet.no/>

<https://kirken.no/gronnkirke>

<https://www.framtiden.no/gronne-tips/>

# LAUDATO SÌ SOM FORNYELSESPROSESS I MENIGHETENE

## 1 ETTERTANKENS DAG

Denne kan arrangeres som en hel dag eller som del av en dag. Sognepresten eller en kapellan bør delta aktivt, og kompetente legfolk eller ordensfolk kan gjerne gis ansvar for å lede gruppearbeid og aktiviteter. Tenk på forhånd gjennom følgende: Hvordan starter vi en effektiv dialog om *menneskelig økologi* her i vår egen menighet? I hvilke sammenhenger gir det best resultater å føre dialogen? Hvordan får vi engasjert flest mulig?

### Nødvendig utstyr:

- En projektor, en pc, store A3-ark eller papirduker som dere kan skrive direkte på, tusj i forskjellige farger, tape eller heftmasse
- Bibelen, nok eksemplarer av *Laudato Sì* og ungdomssalmeboken *Adoremus*
- Tilgang til kirke eller kapell, hvor det er gjort i stand til sakramentsstilbedelse. Sett alternativt opp et bord med duk, et fint krusifiks eller Kristusbilde og et lys.
- Blomsterfrø/blomsterløk og jord, pappkrus eller nedre del av melkekartonger, alternativt en busk/et tre + hagespade og vann

### Dagens struktur:

- I. Gjennomgang av Innledningen, 1. Kapittel og 2. Kapittel i *Laudato Sì* ved hjelp av Power Point-presentasjon eller lesning av utvalgte punkter.
- II. Gruppearbeid der vi analyserer hvordan vi har oppfylt vårt forvalteransvar til nå, hvordan vårt forhold til Gud og medmennesker er, hvordan vår forkynnelse av Skaperen og vår menighetspraksis er. Til hjelp for denne prosessen kan dere bruke oppgavene til de to første kapitlene. Bruk kjempeark eller papirduk for å skrive opp tankene dere gjør dere.  
Hver gruppe oppsummerer kort hva den har jobbet med.
- III. 20-30 minutters sakramentsstilbedelse. Vi stiller oss i Guds levende nærvær, lytter til hans ord, takker og tilber ham.
- IV. Vi avrunder med å dele vår opplevelse av sakramentsandakten og lesningen. Deretter velger vi en Grønn gjerning og en Barmhjertighetsgjerning vi vil konsentrere oss om frem til neste treff i fornyelsesprosessen.
- V. Såing av frø eller planting av blomsterløk/busk/tre.

## **I      *Laudato Si* (15-20 min.):**

Vi setter oss inn i Innledningen, 1. Kapittel – Det skjer med vårt felles hjem og 2. Kapittel – Skaperverkets Evangelium. Ta gjerne utgangspunkt i PowerPoint-presentasjonen for Etertankens dag.

I 1. kapittel kan dere gå gjennom pkt. 1-3, 5, 8-11, 13, 15, 17-18, 21-23, 29-30, 32, 34, 38, 42, 48-54, 56, 60-61.

I 2. kapittel kan dere se på pkt. 67-69, 71, 73-77, 80-81, 84, 87, 91-92, 95, 97-98.

Vi bruker temaene pave Frans tar opp til å hjelpe oss med å få oversikt over hvordan situasjonen er i vårt eget lokalmiljø, i egen menighet og familie.

## **II      **Gruppearbeid (20+20 min.):****

Del de fremmøtte inn i passe store grupper (3-5 personer). Hver gruppe får tildelt **ett diskusjonstema fra hvert kapittel** og skriver/tegner sine tanker ned på et A3-ark eller rett på papirduken. Det gjør ikke noe om to grupper arbeider med samme tema, dersom dere er veldig mange. Formuler gjerne alternative diskusjonstemaer selv.

## Oppgaver til 1. Kapittel - Det skjer med vårt felles hjem

- 1 MENNESKETS BEHOV FOR RO VS. MILJØSTRESS (LS 18)  
De stadig raskere forandringene i samfunnet er ikke alltid innrettet mot det felles gode eller mot en bærekraftig, helhetlig menneskelig utvikling, påpeker pave Frans.  
Diskuter stressformer forårsaket av medie- og teknologisamfunnet, skole- og arbeidslivsorganisering, eller av hastigheten samfunns- og teknologiendringer skjer med. Jager vi selv opp tempoet, f. eks. ved å kjøpe nyeste modell av et teknologiprodukt? Hva gjør disse endringene med tiden til å være sammen med familie og venner? Hvem har interesse av stadig raskere samfunnsendringer? Hvordan kan vi påvirke samfunnet slik at tempoet blir mer menneskevennlig? Hvilke grep trenger vi å ta i egen menighet/egen familie? Hvilke grupper mennesker trenger vi å gi mer tid?
- 2 FORSØPLING OG FORBRUK (LS 20-22) Vi forsøpler jorden, luften og vannet fordi produktene vi lager inneholder miljøgifter, produseres i enorme mengder, fordi vi kjøper mer enn vi trenger og ikke håndterer avfallet riktig. På hvilken måte er jeg/menigheten med på denne forsøplingen? Hvordan er min holdning til ting – ønsker jeg meg stadig «mer og bedre»? Hvor bevisst er vi på gjenvinning og sortering av avfall hjemme og i menigheten? Hva kan vi klare oss med mindre av, og hvordan kan vi endre vårt forbruk for å snu utviklingen?
- 3 KLIMAENDRINGER OG TRANSPORTUTFORDRINGEN (LS 23-26)  
Klimaendringene som skyldes menneskelig aktivitet kan vi gjøre noe med. Hvilke CO<sub>2</sub>- kilder bør vi se nærmere på om vi kan redusere – privat og i menighetssammenheng? Hvordan er transporten av personer og varer organisert – i familien og her i menigheten? Hva med å opprette messesteder nærmere dem som bor langt unna sognekirken? Er vi del av masseturismen? Hva slags feriealternativer skåner miljøet? Hvordan balanserer vi behovet for å besøke slekt i utlandet med miljøvennlig transport?
- 4 VANNSPØRSMÅLET (LS 27-31) Hvor bevisste er vi på bruken av vann – hjemme og i menigheten? Hva kan vi forbedre når det gjelder vannforbruk og forurensning av vann/hav? Hvor bevisste er vi på å velge miljøvennlige (f. eks. svanemerkede) rengjøringsprodukter? Hvordan kan vi være med på å sikre rent vann for jordens fattige?

- 5 TAP AV BIOLOGISK MANGFOLD (LS 32-42) Vi driver rovdrift på naturressursene, tusenvis av plante- og dyrearter dør ut, og vi vet for lite om hvordan alt liv henger sammen. Hvordan kan vi bruke naturressurser mer hensynsfullt, og hva bør vi vite om naturens kretsløp når det gjelder planteliv, dyreliv, menneskelig helse? Hva kan vi gjøre i vårt nærmiljø for å minske belastningene på levende organismer? Hvor kan vi hente god, objektiv kunnskap om økosystemene? Hva kan vi og vår menighet utøve av legitimt press for å påvirke myndighetene til å ta bedre vare på naturmiljøet?
  
- 6 MENNESKELIG LIVSKVALITET OG SOSIALT FORFALL (LS 43-47): Forurensning, støy og mangel på grøntarealer skaper mistriksel. Hvordan ser det ut på menighetens områder? Hva gjør vi for å skape et godt og inkluderende *menneskelig* miljø i menigheten? I hvor stor grad hjelper vi nykommere til å delta i menighetslivet? Hvilke effekter av teknologiske nyvinninger har en negativ effekt på vårt sosiale liv, hjemme og i menigheten? Hvor stor plass tar sosiale medier i mitt og i familiens liv? Hva mister vi av den kunnskap og visdom som oppstår i møtet mellom personer?
  
- 7 URETTFERDIG FORDELING AV VERDENS GODER (LS 48-59): Verdens rikdom eies av stadig færre personer, mens en økende andel mennesker lever under fattigdomsgrensen. Hvordan kan vi enkeltvis og som menighet starte en fredelig endring av denne uretten? Finnes det måter å dele og fordele goder på som kan hjelpe fattige raskere og minske finanskreftenes makt? Hvem er fattige i vårt nærmiljø? Hvem kan vi begynne å dele med aller først? Pave Frans gjør uttrykkelig oppmerksom på at det er grunnleggende feil å skylde på befolkningsveksten i stedet for på mindretallets overforbruk (LS 50). Hva kan vi som enkeltpersoner og menigheter gjøre for å rette opp denne utbredte misoppfatningen? Hva kan vi gjøre i vår menighet for å minske matsvinn?

## Oppgaver til 2. kapittel - Skaperverkets evangelium

- 1 VISDOMMEN I BIBELFORTELLINGENE (LS 63-74) Hvilken visdom kan Bibelen gi oss når vi skal tolke årsakene til miljø-ødeleggelsene på jorden? Hva mener dere er det viktigste budskapet i skriftstedene pave Frans trekker frem? Hva sier Bibelen konkret om menneskets verdighet og om hvordan menneskets forhold til skaperverket er ment å være? Hvordan brøt mennesket harmonien med skaperverket, og hvordan fortsetter vi å bryte denne harmonien? Ligger årsakene inne i mennesket eller utenfor mennesket? Hvordan forholder vi oss til dette?
- 2 Å TALE PÅ NY OM FADEREN – Les LS 75 sammen. Hva er årsakene til at vi ofte lever som om vi ikke trenger Gud? Hvordan kan vår menighet tilrettelegge for at vi skal leve i en større bevissthet om Gud som Skaper og Far? Hva må vi legge vekt på å formidle om Gud til våre barn, unge og hverandre? Hvordan kan vi bedre forstå hvilken usigelig stor gave Gud har gitt oss gjennom skaperverket?
- 3 UNIVERSETS MYSTERIUM (LS 76-83)– Les pkt. 79 og 83 i *Laudato Si* og diskuter innholdet med hverandre. Hvordan kan Kirken «beskytte mennesket fra å ødelegge seg selv»? Hvordan kan vi få tydeligere frem budskapet om Gud som hele skaperverkets mål i en verden som ikke lenger kjenner Ham? Hvilke metoder kan vi benytte oss av?
- 4 DEN ENKELTE SKAPNINGES BUDSKAP I SKAPERVERKETS HARMONI (LS 84-88) Les pkt. 84-85 i *Laudato Si*. Hvilke verktøy har vi for å bli oss enda mer bevisst Guds kjærlighet i alt som er skapt? Hvordan kan vi bruke naturen aktivt for å hjelpe mennesker til å oppdage Guds nærvær? Hva kan vi lære av alle skapningers avhengighet av hverandre?
- 5 FRANS AV ASSISI (LS 10-12, 87) Hva kan den hellige Frans lære dagens mennesker om Skaperen og skaperverket? Hva sier hans asketiske livsførsel oss som lever i et forbrukersamfunn? Hvordan kan vi bruke Frans aktivt i barne-, ungdoms- og voksenkatekesen? "En følelse av dyp enhet med andre vesener i naturen kan ikke være reell om vi ikke har ømhet, medfølelse og omsorg for våre medmennesker." (LS 91) Hvordan kan vi formidle dette konkret til dagens mennesker?
- 6 GUD SKAPTE VERDEN FOR ALLE (LS 89-95) I den universelle familie vi utgjør skal vi leve i et fellesskap preget av hellig, kjærlig og ydmyk respekt. Hvordan kan vi motarbeide ulikhetene som oppstår ved at

enkelte ser på seg selv som mer verdige enn andre, som «mer menneske» enn andre? Hvordan kan vi gjøre Kirkens sosiallære mer kjent i denne sammenheng? Hvilke økologiske tilnærminger kan vi velge som tar de fattiges og underprivilegeres rettigheter med i regnestykket?

- 7 JESU BLIKK Punktene 96-100 gir oss en vakker beskrivelse av hvordan Jesus levde i full harmoni med skaperverket. Les LS 96, 97 og 100 sammen. Hvordan kommer Sønnens relasjon til Faderen til uttrykk? Hvordan kan vi som enkeltpersoner og som menighet etterfølge Jesus Kristus i denne måten å betrakte skaperverkets skjønnhet på? Hvordan er Den oppstandne Kristus til stede i skaperverket? Hva berører dere sterkest i det dere her leser? Hva er viktigst å ta med seg videre, personlig og for menigheten vår?

Hva vil dere dele med de andre til ettertanke? Skriv opp de viktigste momentene fra diskusjonene deres på A3-arkene eller papirdukene. Heng A3-arkene på veggen eller legg dem utover bordene. Hver gruppe får 3 minutter til å presentere sine tanker.

Etter diskusjonen: Gå til kapellet eller kirken. Alternativt, tenn et lys og sett frem et krusifiks eller Kristus-ikon.

### III VI LYTTET TIL GUD – TILBEDELSE OG SKRIFTLESNING (20-30 min):

Salme: "For the Beauty of the Earth" (s. 34)

Alterets helligste sakrament utstilles av presten.

Tilbedelse i stillhet. (5-10 min)

En person leser Skapelsesberetningen langsomt og tydelig.

Stillhet (evt. rolig, sakral bakgrunnsmusikk), fulgt av «Tantum ergo» og sakramental velsignelse.

Avslutt med å lese høyt eller synge Frans av Assisis "Solsang", alternativt "Takk, gode Gud", nr. 274 i *Adoremus*.

Hent gjerne salmeressurser på Blilys: <http://blilys.no/pages/katekese/306/vern-om-livet---naturen-og-verden/>

### IV Spørsmål til generell refleksjon (30 min):

1. Hvordan opplevde vi det å være i Kristi levende nærvær under sakramentstilbedelsen mens vi hørte Skapelsesberetningens ord? Del tanker.
2. I hvor stor grad er vi vitner for livet, for skaperverket og for Guds Ord – i parforholdet, i familien, på arbeidsplassen, i vårt sosiale liv?
3. Hvordan er vårt personlige og vår menighets forhold til Gud som Skaper og Far? Levende? Kjærlighetsfylt? Ritualpreget? Pliktstyrt? Bundet av materielle hensyn? Hva kan vi ta med oss av det vi har reflektert over i løpet av Etertankens dag?
4. Hvordan tar vi i menigheten vare på hverandre – på presten(e), på barn, unge, eldre, syke og funksjonsnedsatte? Hvem har vi et særlig ansvar for? Hvor skorter det i dag? Hva vil vi gjøre bedre i fremtiden?
5. Hvor må vår menighet ta tak og legge inn en ekstra innsats? På det åndelige, menneskelige eller på det ytre plan?
6. Hvilke gode og riktige ting gjør vi som vi vil gå videre med?

**Til stille ettertanke:** Hvordan oppfyller vi vårt *forvalteransvar* for alt det skapte og alle skapninger – personlig og i menighetssammenheng?



- Hvordan tar jeg vare på de materielle ressursene jeg selv råder over – vann, strøm, mat, eiendeler, grøntområder? Verdsetter jeg dem? Sløser jeg? Er jeg offer for bruk- og kasttankegangen?
- Hvordan tar vår menighet vare på ressursene den råder over – vann, strøm, mat, forbruksvarer, inventar og eiendom, grøntområder?
- Hvem bør jeg ta spesielt vare på i mitt liv? Hvem har jeg et særlig ansvar for? Hvor svikter jeg i dag? Hva vil jeg gjøre bedre i fremtiden?

### **V Barmhjertighetsgjerninger og "grønne gjerninger" (15-20 min):**

Bli enige om en barmhjertighetsgjerning og en «grønn» gjerning menigheten vil konsentrere seg om å utøve i fellesskap i tiden frem til neste steg i fornyelsesprosessen. Se ressursark bak i heftet, s. 35-37.

Avslutt dagen med å plante eller så noe sammen alt etter årstid for samlingen - en busk som kan tiltrekke seg sommerfugler eller et fint tre til menighetshagen; blomsterløk som drives frem mot Jul, blomsterfrø hvis dere har samlingen om våren.

Dere kan også velge å avslutte dagen med å feire en messe i takknemlighet til Gud for skaperverket.

## 2 OMVENDELSENS OG FORSONINGENS DAG

Trinn 2 har fokus på selve omvendelsen. Den må skje bevisst og villet i den enkeltes hjerte, som et svar på Guds uendelige kjærlighet til hver eneste en av oss. Det kan være nyttig at presten, en diakon eller annen egnet person sier noen hensiktsmessige ord om omvendelse og forsoning med Gud. Vi ser på de menneskelige årsakene til at forholdene på jorden er blitt så ødelagte, erkjenner hvor vi selv har kommet til kort, og blir introdusert for en helhetlig økologi som kan gjenopprette forholdet mellom mennesker, Gud og skaperverket.

### Nødvendig utstyr:

- En projektor, en pc, minnepenn med PowerPoint-presentasjonen for Forsoningens Dag. Gjerne A3-ark deltakerne kan dele tankene sine på.
- Bibelen, nok eksemplarer av *Laudato Si* og *Adoremus*.
- Tilgang til kirke eller kapell hvor det er gjort i stand til sakramentstilbedelse.
- Skriftespeil som passer med temaet for dagen.

### Dagens struktur:

- I. Avsnitt fra Kapittel 3 og Kapittel 4 i *Laudato Si* gjennomgås som utgangspunkt for en refleksjon.
- II. Samtale i grupper eller i plenum. Nedenfor finner dere forslag til spørsmål dere kan arbeide med.  
Tid for personlig samvittighetsransakelse.
- III. Tilbedelse med bibellesning og anledning til skriftemål.  
Forsoningens sakrament står sentralt denne dagen. Et personlig skriftemål gir oss sjelelig blanke ark, og gjør oss mer lydhøre for Guds stemme.
- IV. Barmhjertighetsgjerning og «grønn» gjerning velges.

### I *Laudato Si* (20 min):

Vi setter oss inn i 3. og 4. kapittel. Les (gjerne på forhånd) LS 66, 67, **75**, 76, **105**, **111**, **114**, **117**, 119; 138-139, 144-145, **147**, 149, **150**, 152, 156, **158**, **159**-162, eller bruk PowerPoint-presentasjonen for Forsoningens dag.

## II Gruppearbeid (25 min):

I dette kapittelet påpeker pave Frans at teknologien har gitt oss mange gode nyvinninger, men den er ikke løsningen på alt. Brukt feil, uten etiske prinsipper, undergraver den menneskets uforlignelige verdi. Vi trenger en menneskelig økologi i pakt med den orden Gud har skrevet inn i skaperverket.

### Oppgaver til 3. kapittel – Den økologiske krisens menneskelige røtter

- 1 TEKNOLOGI: KREATIVITET OG MAKT (LS 101-105) – Vår tids rivende teknologiske utvikling kan skape kreative løsninger på menneskelige begrensninger og problemer, men også konsentrere makten på få hender. Når er teknologiens og vitenskapens muligheter et fremskritt, og i hvilke tilfeller kan de representere en fare? På hvilke områder ser vi at makt konsentreres? Hvordan kan kristne bidra til å bekjempe maktkonsentrasjonene vi ser rundt oss på fredelig vis?
- 2 DET TEKNOKRATISKE TANKEMØNSTERET (LS 106-114) – På hvilke områder overskrider menneskene naturens grenser i dag? I hvilken grad har vi som Kirke sviktet vårt ansvar for å si klart fra om farene ved ubegrenset vekst og en teknologisk utvikling uten respekt for menneskets uforlignelige verdi? Hva kunne vi gjort mer/mindre av? Hvordan kan katolikker fremme en menneskevennlig, etisk utvikling – teknovitenskapelig og samfunnsmessig?
- 3 KRISEN OG EFFEKTENE AV EN FILOSOFI MED MENNESKET I SENTRUM (LS 115-120) – «Den økologiske kulturen ... burde være et annet blikk, en annen tenkning, en politikk, et opplæringsprogram, en livsstil og en spiritualitet som sammen utformer en motstand mot det teknokratiske paradigmet fremmarsj.» (LS 117) Vi lever i en tid der vi ofte mister Gud av syne fordi vi gir etter for synd og for ytre krefters press til å gjøre troen mindre viktig i hverdagen. Hvor svikter vi på dette området i dag – i vårt dagligliv, i menighetssammenheng? Hvordan kan Kirken vår på ny skape en motkultur etter mønster fra de første kristne? Skissér måter å realisere pave Frans' visjon i menighetens liv.
- 4 MENNESKETS UENDELIGE VERDI (LS 117-120) – «Når vi i realiteten ikke erkjenner verdien til et fattig menneske, et menneskelig embryo, en person med funksjonshemming ... blir det vanskelig å høre ropet fra naturen selv. Alt henger sammen» (LS 117). «Siden alt henger sammen, er det ikke mulig å forsvare naturen og samtidig rettferdiggjøre abort» (LS 120). Diskuter disse utsagnene. I stadig flere land tillater lovverket abort, destruksjon av embryoer eller til og med handel med embryoer. Hvorfor sier vi katolikker ikke tydeligere fra om disse angrepene på selve menneskelivet? Hva har vi prioritert i stedet? I hvor stor grad tilrettelegger vi våre kirker og våre messer for personer med nedsatt

funksjonsevne? Hvordan støtter og avlaster vi familier der sykdom eller funksjonsnedsettelse hos et medlem tynger hverdagen?

- 5 «ALT HENGER SAMMEN» – Disse ordene går igjen gjennom hele *Laudato Si*. Vår relasjon til miljøet kan aldri sees isolert fra vår relasjon til andre og til Gud. (LS 119) I hvor stor grad har vi brydd oss om å tenke på dette til nå? Hvordan er mine/våre relasjoner – i familien, på arbeidsplassen, i menigheten? Hvordan er jeg mot min ektefelle, mine barn, mot slektninger, kolleger, medtroende? Viser vi forståelse, empati, tjenestevilje? Hvordan påvirkes mine/våre relasjoner av min/vår omgang med naturmiljøet? Hva betyr Jesu korsoffer for meg og for min forståelse av menneskets uendelige verdi?
- 6 VERN OM ARBEIDET (LS 124-129) – Mennesket ble skapt med et kall til å arbeide. Les LS 124 og 126. Reflekter sammen over hvordan dere ser på deres arbeid i lys av Guds oppgave til mannen og kvinnen om å «passe og dyrke hagen» – i hjemmet og på jobben. Robotteknologi er i ferd med å bli en utfordring for arbeidsplassene. Hvordan kan vi styre teknologien slik at den ikke leder til arbeidsledighet? Hvordan kan vi sette grenser for dem som sitter med ressursene og den finansielle makten?
- 7 FORSKNING OG BIOTEKNOLOGI (LS 130-136) – Les LS 131 og 136. Diskuter innholdet. Hvordan kan vi sikre at menneskelige inngrep i naturen utvikler den etter dens eget mål, etter Guds intensjon? Hvordan er menneskesynet vårt blitt så relativisert at vi glemmer at mennesket er like uendelig verdifullt på alle utviklingstrinn? Hvordan har vi vernet om menneskelivets ukrenkelighet og uendelige verdi? Hvorfor gjør enkelte miljøer alt for å bevare utrydningstruede dyrearter, mens de tillater abort, forskning på levende embryoer og utsortering av fostre med funksjonsnedsettelse? Har vi noen ganger forsømt å si fra eller vært del av en slik praksis? Hvordan kan vi som enkeltmennesker og menighet påvirke utviklingen av bioteknologi så den blir mer i samsvar med Guds vilje?

## Oppgaver til 4. kapittel – En helhetlig økologi

- 1 MILJØ-, ØKONOMI- OG SOSIALØKOLOGI (LS 137-142) «Naturen kan ikke betraktes som separat fra oss selv, som en ren setting for våre liv. Vi er del av naturen, inkludert i den og dermed i stadig interaksjon med den.» (LS 139) Alle forhold påvirker hverandre – de miljømessige, de økonomiske og de sosialøkologiske. Jordens tilstand i dag lider ikke bare under miljø-ødeleggelser, men like mye av ubalanse i de sosiale forholdene. Vi må derfor se samtidig på fattigdomsproblemet, gjenopprettelsen av de utstøttes verdighet og naturvern. Hvilke sammenhenger ser vi mellom fattigdom, marginalisering og omsorgen for naturen her i Norge? Hvor mye har vi/menigheten brydd oss om disse sammenhengene hittil? Hva har vi forsømt å gjøre?
- 2 KULTURELL ØKOLOGI (LS 143-146) Den ensidige fremstillingen av mennesket som forbruker svekker den kulturelle variasjonen, sier pave Frans. Hva skjer med kulturene når alle vil ha de samme merkevarene? Våre katolske menigheter i Norge er mini-utgaver av den universelle Kirke. De sitter på en unik historisk, kunstnerisk og kulturell arv. Hvilke tradisjoner i våre kulturer kan vi mobilisere for å bekjempe forbruksmentaliteten? Hvilke kulturelle tradisjoner er viktige å bevare i familien og i menigheten? Hvilke tjener fellesskapet vårt og fortjener å deles? Hvordan respektere hverandres kulturelle egenart, samtidig som vi er oss bevisst vår enhet i Kristus? Hvor mye har vi delt av våre tradisjoner og visdommen som ligger i dem? Når kan kulturer komme i konflikt med troen og trenge en reform? Hva vil vi gjøre fremover?
- 3 DAGLIGLIVETS ØKOLOGI (LS 147-155) I disse punktene tar pave Frans for seg bomiljøer, menneskers livskvalitet, betydningen av å ha et hjem, trafikkforhold, men også respekten for egen kropp og for kjønnsforskjellene. Hvordan kan vi i våre hjem og i vår menighet fremme menneskers livskvalitet på en helhetlig måte? Finnes det personer i vårt nærområde som trenger et hjem? Hva vil vi som menighet gjøre for dem?
- 4 MENNESKETS ØKOLOGI (LS155) Hva må til for å hjelpe vår tids generasjoner til å akseptere kroppens betydning, slik den er gitt og ment av Gud, og til å verdsette sin maskulinitet eller femininitet? Hvordan fremmer vi unge menns og kvinners stolthet over å være nettopp mann og kvinne? Hvordan forholder vi oss til forsøkene på å viske ut kjønnsforskjellene? Hvordan kan vi gjøre Kroppens teologi, som Johannes Paul II utarbeidet, bedre kjent i vår sammenheng?

- 5 DET FELLES GODE (LS 156-158) Jordens samlede goder er bestemt for alle. Lever vi/vår menighet etter prinsippet om «Det felles gode»? Har min/vår livsstil vært rettferdig? På hvilke områder av livet er vi ennå bundet av ting/fordeler for oss selv? Hvor villige er vi til å dele det vi selv eier og har med andre? Hvordan kan vi arbeide for mer rettferdighet i nærmiljøet og i verden? Hvordan kan vi fremme en delingskultur i våre familier og i våre menigheter? Hvilke nettsteder og initiativer som fremmer deling kjenner vi til?
- 6 RETTFERDIGHET MELLOM GENERASJONENE (LS 159) Hvor mye tenker jeg/vi over at vi en dag skal overlate jorden til neste generasjon? Hvordan forbereder jeg/vi forholdene vi selv råder over her på jorden for tiden da våre barn skal overta? Er det handlingsmønstre jeg/vi burde endre på så raskt som mulig? Hvilke varige verdier vil jeg/vi gi videre til dem/lære dem?
- 7 HVILKEN VERDEN GIR VI VIDERE? (LS 160-162) Pave Frans hevder at dersom vi ikke tenker over meningen med livet på jorden og verdiene vi vil gi videre, vil våre økologiske tiltak ikke få noen større effekt: Hva er hensikten med vårt liv i denne verden? Hvorfor er vi her? Hva skjer når vi bare tilfredstiller våre egne behov og glemmer dagens fattige? Hvordan kan vi få til en fornyet solidaritet som når ut til alle og som bekjemper utenforskap? Diskuter sammenhengen mellom det økologiske forfallet og det etiske og kulturelle.

Finn gjerne andre spørsmålsstillinger dere vil arbeide med, alt etter hva dere får inspirasjon til. Heng opp arkene med deres tanker og forslag. Hver gruppe får tre minutter til å presentere sitt arbeid.

### **III VI STILLER OSS FREMFOR GUD OG BER OM TILGIVELSE (ca. 30 min):**

#### **Sakramentstilbedelse med mulighet til skriftemål**

Salme: «Gjør meg til redskap for din fred», nr. 125 i *Adoremus*.

Alterets helligste sakrament utstilles av presten.

Stille tilbedelse.

En person leser 5. Mos 5, 1-2. 5-7. 11-14. 16-22 og videre fra 5 Mos 30, 15-20. (Alternativt kan man lese Jes 58, 5-14.)

De som ønsker det, går til skriftemål. Spill gjerne sakral bakgrunnsmusikk.

«Tantum ergo» og sakramental velsignelse.

Syng «Stillhetens brød», nr. 266 i *Adoremus*.

#### **IV Barmhjertighetsgjerninger og "grønne gjerninger" (15-20 min):**

Barmhjertighetsgjerningene er gjerningene vi vil bli dømt etter ved livets slutt. Det å utøve dem aktivt setter oss «på nestekjærlighetens spor» og bidrar til å virkeliggjøre Guds rike, Guds herredømme. Å gjøre barmhjertighetsgjerninger forsoner oss med Gud og medmennesker.

Bli enige om en åndelig eller fysisk barmhjertighetsgjerning menigheten vil konsentrere seg om å utøve i fellesskap i tiden frem til neste steg i fornyelsesprosessen (se s. 35-37). Hver velger også en individuell barmhjertighetsgjerning å fokusere på frem til neste gang.

Se hvordan det går med det dere plantet sist. Utvid gjerne planteprosjektet. Kanskje kan dere anlegge en liten kjøkkenhage på menighetens uteareal? Eller plante vekster som er insektvennlige?

Hvilken «grønne gjerning» kan vi velge som menighet for å understreke vår vilje til omvendelse? Velg også gjerne en individuell «grønn» gjerning som tar for seg et område av livet som du vil endre for å ta mer hensyn til skaperverket.

### 3 DAGEN FOR EN NY BEGYNNELSE

Det siste steget i fornyelsesprosessen går ut på å sette seg forsett og mål for en livsstil mer og mer i pakt med Guds hensikt for skaperverket.

#### **Nødvendig utstyr:**

- Projektor, pc, A3-ark og kort i A5-størrelse, tape eller heftmasse
- Bibelen, nok eksemplarer av *Laudato Si*, *Adoremus* og *Lov Herren*, gjerne også *YOUCAT*.
- Tilgang til kirke eller kapell hvor det er gjort i stand til sakramentstilbedelse
- Alt etter årstid: Blomsterfrø, blomsterløk eller planter, blomsterjord, hageredskap og vann.

#### **Dagens struktur:**

- I. Gjennomgå 5. og 6. kapittel av *Laudato Si*, gjerne ved hjelp av PowerPoint-presentasjonen for Dagen for en ny begynnelse.
- II. Gruppesamtaler. Vi velger oss spørsmål og snakker om dem, ikke minst avsnittene i *Laudato Si* om hvordan miljø og etikk henger nøye sammen.
- III. 20-30 minutters sakramentstilbedelse. Denne gangen vil vi legge vekt på lovprisning og takksigelse.
- IV. Gi deltakerne noe tid for seg selv, der hver skriver opp på A5-arkene eller kortene det de personlig vil begynne med i eget liv. Dette skal ikke deles med gruppen.

Gruppesamtale der de troende setter seg mål og formulerer 4-5 forsett for hva menigheten skal arbeide med fremover av åndelig fornyelse, aktivt barmhjertighetsarbeid (f. eks. besøkstjeneste/transport for eldre og syke, livsvernarbeid, innsats for fattige eller funksjonsnedsatte, flyktningehjelp, innsamlinger til forfulgte kristne, etc.) og grønne aktiviteter. Skriv opp ideene på A3-ark.

- V. Del opplevelser av dagen og hele fornyelsesprosessen, og avrund med videre beplantning av menighetens utearealer.



### **I *Laudato Si* (15 min):**

Vi setter oss inn i 5. og 6. kapittel av *Laudato Si*. På forhånd kan deltakerne gjerne lese pkt. 163-166, 170-**175**, 178-179, 181, **182**, 185, 187, 189-190, 193-196, 200; 202, 204-208, **209-211**, 213, **216-218**, **221-222**, 224, 226, **229**, 231, 233, **235-236**, 240, 243-245. Det er ganske mye stoff, og derfor en fordel om de troende har satt seg inn i det før dere møtes. Gå gjerne gjennom PowerPoint-presentasjonen for Dagen for en ny begynnelse.

Gjør deltakerne oppmerksomme på at de i løpet av dagen skal blinke ut forsett for hva de konkret vil bygge opp i eget og menighetens liv, med utgangspunkt i pave Frans' forslag.

### **II Gruppesamtaler (20 min):**

Bruk forslagene nedenfor eller velg dere egne temaer. Fordel **ett** diskusjonstema fra hvert kapittel til hver gruppe. Forsøk å dele dere inn slik at dere har 5-7 grupper. Meningsutveksling: Hva er viktig for dere? Hver gruppe skriver opp sine hovedtanker på A3-ark som henges på veggen. Den enkelte tar notater til bruk for den individuelle refleksjonen senere.

## Oppgaver til 5. kapittel – Enkelte ledetråder til tilnærming og handling

- 1 DIALOG OM MILJØET I INTERNASJONAL POLITIKK (LS 164-175) – Hvordan kan vi påvirke politikken, nasjonalt og internasjonalt? Hvilke kontakter inn mot organisasjoner kan vi katolikker gjøre bruk av? Hvordan kan vi gjøre oss bedre kjent med det miljø- og klimaarbeidet som allerede er gjort, og med avtalene som er kommet på plass? Hva tenker vi om pave Johannes XXIII's forslag til å etablere en verdenspolitisk myndighet, sitert av både Benedikt XVI og pave Frans? Hvordan kan vi bekjempe korrupsjon internasjonalt og nasjonalt, på arbeidsplasser og i lokalpolitiske fora?
- 2 DIALOG FOR EN NY NASJONAL OG LOKAL POLITIKK (LS 176-181)– Kjenner vi til organisasjoner som utfører et miljøarbeid vi katolikker kan slutte oss til? (Vær obs på miljøpartier og -organisasjoner som på den ene siden vil redde miljøet, men samtidig fremmer menneskefiendtlige forslag – tillatelse til surrogati, dobbeldonasjon av kjønnceller, designbabyer, sorteringsteknologi, etc.) For å kunne engasjere oss, må vi kunne mer. Hvor kan menigheten vår eller jeg selv hente kunnskap om miljøspørsmål? Kan vi tenke oss å invitere foredragsholdere eller selv dra på kurs/konferanser?
- 3 DIALOG OG GJENNOMSİKTİGHET I BESLUTNINGSPROSESSER (LS 182-188)- I alle organer der beslutninger blir tatt er åpenhet og gjennomsiktighet viktig. Også når det gjelder miljøtiltak er alles medvirkning og delaktighet sunt for å ivareta oppriktighet og sannhet i alle prosesser. Hvordan er beslutningsprosessene i vår egen menighet? Hvor gode er vi på å involvere alle berørte? Lytter vi til alle stemmer? Hvordan kan vi innarbeide god gjennomsiktighet i arbeidslivet?
- 4 POLITIKK OG ØKONOMI I DIALOG FOR MENNESKETS REALISERING (LS 189-198) - FRIGJØRING FRA FORBRUKSPRESSET – Hvilke grep kan jeg ta i eget liv/hvilke grep kan menigheten ta for å frigjøre oss fra usunne forbruksmønstre, sløsing, ukritisk bruk av medier? I hvor stor grad gjør vi oss nytte av de kristne dydene – klokskap, rettferdighet, mot og måtehold? Hva kunne vi øvd oss opp i både i familiene våre og i menigheten?
- 5 RELIGIONER I DIALOG MED VITENSKAPENE (LS 199-201) – «Majoriteten av klodens befolkning kaller seg troende, og det burde få religionene til å gå i dialog med hverandre for å beskytte naturen, forsvare de fattige og bygge et nettverk av gjensidig respekt og broderlighet.» Hvilke etiske prinsipper i verdens religioner kan vi bygge et slikt samarbeid på? Hvilke religionsdialogarenaer vil vi velge å delta i for å fremme en helhetlig, menneskelig økologi? Hvilke initiativer og samarbeidsplattformer vil vi selv, som enkeltmennesker og som menighet, etablere?

## Oppgaver til 6. kapittel – Økologisk opplæring og spiritualitet

I dette kapittelet forklarer pave Frans at mange forhold må endres, men *først og fremst må vi mennesker forandre oss*. Han påviser hvordan det å overvinne seg selv har betydning for hvordan vi tar vare på våre medmennesker og miljøet. En personlig forandring, der vi pleier de sunne dydene i kristendommen, ruster oss til å ta bedre vare på skaperverket. Vi trenger en *økologisk omvendelse* som springer ut fra «den rikdom Gud har gitt Kirken, hvor åndens liv ikke er adskilt fra kroppen, naturen eller verdens realiteten».

- 1 EN NY LIVSSTIL (LS 202-208): Markedstankegangens forbruksmekanismer fanger oss i handlingsmønstre som får oss til å tro at vi er frie så lenge vi kan forbruke. Dette fører til grådighet og egoisme, hvilket kan lede til sosial uro og vold.

Hvordan kan vi leve bedre opp til vårt sosiale ansvar, slik at vårt forbruk blir moralsk forsvarlig? Hva må jeg gjøre personlig for å overvinne meg selv? Hvilke gode vaner vil jeg/vi etablere i eget liv, lære mine barn og evt. barnebarn opp i? Hva kan vi som menighet gjøre for å fremme en livsstil som bryter ned egoismen og gjør oss i stand til å ta vare på alle våre brødre og søstre?

- 2 PAKTEN MELLOM MENNESKEHET OG MILJØ (LS 209-215): Vi trenger en miljøutdanning som ikke bare ser på de vitenskapelige og rasjonelle sidene ved miljøkrisen, men som også gjenoppretter likevekten i vårt forhold til oss selv, i vår solidaritet med andre, i vårt naturlige forhold til alt som lever og i vårt åndelige liv, vår relasjon med Gud. «Miljøutdannelsen burde forberede oss på dette spranget i retning av mysteriet, som gir en økologisk etikk dens dypeste mening».

Hvilke pedagogiske verktøy vil vi utvikle i våre familier og i vår menighet for å fremme denne økologiske etikken, solidariteten, ansvarligheten og medfølende omsorgen som pave Frans maner oss til?

«Familien er hjertet i livets kultur.» Hva er det viktigste menigheten vår kan gjøre for å sette familiene enda bedre i stand til å motarbeide «dødens kultun»?

Hvilke kristne dyder bør vi på ny ta frem og øve oss opp i – i familien, skolen, mediene og katekesen? (Se gjerne *YOUCAT*, 293-309.) Pave Frans fremhever nøkternhet og ydmykhet. Hvordan forstår vi disse to dydene? Hva kan vi bestemme oss for å gjøre av dagligdagse miljøbidrag som å sette ned varmen, skru av unødig belysning, redusere miljøfiendtlige utslipp, bruke ting om igjen, redusere og sortere avfall, ikke kjøpe mer mat enn jeg trenger, hjelpe dyre- og insektlivet der jeg bor, osv.?

- 3 ØKOLOGISK OMVENDELSE (LS 216-221): Kristen spiritualitet har 20 århundrers oppsamlet visdom som kan bidra til menneskehetens fornyelse. Den økologiske krisen er en oppfordring til en dyp indre omvendelse.

Hvilke synder og laster i vår tid er det nødvendig å overvinne for å forsone oss med Gud, medmennesker og skaperverket? Hvilke nestekjærlighetsnettverk kan vi bygge i vår menighet? Hvordan vil vi i vår menighet fremme takknemlighet til Gud for den vakre jorden han har gitt oss? Hvordan vil vi stimulere til uegennyttig innsats og fremme bevisstheten om at vi alle er del av et enestående universelt fellesskap? Hvordan vil menigheten vår hjelpe den enkelte troende til å utvikle sitt åndelige liv, slik at vi alle blir i stand til å gi oss selv «som et levende og hellig offer til glede for Gud»?

- 4 GLEDE OG FRED (LS 222-227): Les gjerne LS 222, 223 og 226. Hvordan kan vi fremme overbevisningen om at «mindre er mer» - i vårt eget liv og i vår menighet? Hva kan vår menighet gjøre for å fremme en kontemplativ (betraktende) livsstil?

Tenk over en liten ting som gledet deg i dag: Et blad med dugg, en liten fugl, en varm barnehånd som grep din. Hva sa det deg? Hvordan kan vi bli mer bevisst de små gledene i livet, alle tegnene på Guds kjærlighet som omgir oss? Hva vil jeg gjøre med mitt forhold til Gud? Hvordan kan jeg bli meg mer bevisst Guds kjærlighet til meg og mitt endelige møte med ham ved livets ende?

For å fremdyrke nøkternhet og ydmykhet – personlig og i menigheten – trenger vi å inkludere Gud i våre liv og tillate Ham å vise oss hva som er godt og hva som er ondt. Hva vil vi gjøre på det personlige plan og på menighetsnivå for å få til dette? Hvordan kan menigheten hjelpe oss troende til et personlig Gudsforhold? Hvordan er mulighetene for åndelig veiledning i vår menighet? Hvilke kilder til åndelig næring vil vi dele med hverandre? (Ta gjerne notater til eget bruk i løpet av samtalen.) Hvordan kan vi gjøre borbønnen til et øyeblikk for å erfare vår avhengighet av Gud og vår solidaritet med vanskeligstilte?

- 5 KJÆRLIGHET PÅ DET SIVILE OG POLITISKE OMRÅDE (LS 228-232): I LS 229 skriver pave Frans: «Vi må få tilbake bevisstheten om at vi trenger hverandre, at vi har et ansvar for andre og for verden, og at det lønner seg å være god og ærlig.» Han trekker frem den hellige Thérèse av Lisieux' eksempel i å praktisere «kjærlighetens lille vei» - aldri å la anledningen gå fra seg til et vennlig ord, et smil, gester som viser fred og vennskap.

Hva vil jeg begynne å gjøre av små tegn på kjærlighet? Hvem vil jeg være mer til stede for i mitt liv? Hva kan jeg gjøre for ektefellen min,

barna mine, foreldre og annen familie som jeg ikke gjør i dag? Hvordan kan jeg øve meg opp i større oppmerksomhet for andres behov? Hvordan vil jeg opptre når jeg møter personer som ikke har det bra? Hvilke barmhjertighetsgjerninger kan jeg gjøre for mine medmennesker – mette sultne, gi drikke til de tørste, kle de nakne, trøste de sorgfulle, besøke de syke og innsatte, osv.?

Hva kan menigheten vår gjøre for å oppmuntre til en «beskyttelsens kultur», til å fremme «kjærlighetens sivilisasjon»? Hva kan vi som enkeltmennesker og samfunnsborgere gjøre for å bevare, renovere, forbedre eller forskjønne det som tilhører fellesskapet?

- 6 SAKRAMENTALE TEGN OG DAGEN FOR HVILE OG FEIRING (LS 233-237): Les gjerne LS 233 og 236 høyt. I sakramentene erfarer vi en privilegert måte hvor naturen tas opp i Gud og formidler overnaturlig liv. «Vannet, oljen, ilden og fargene tas opp i all sin symbolske kraft.» «I Eukaristien finner skaperverket sitt høyeste uttrykk.» Herren møter oss innenifra. Eukaristien er universets levende sentrum, stedet som strømmer over av kjærlighet og uuttømmelig liv. Hvordan kan vi leve søndagens eukaristifeiring som en virkelig helbredelse av vår relasjon til Gud, oss selv, til andre og til verden? Hvordan kan vi bruke søndagen i familien og i menigheten? Hvordan kan vi oppmuntre menigheten vår til en deltagelse i søndagsmessen som bærer frukt i hverdagen? Hva vil vi oppdage sammen av skaperverkets skjønnhet? Kan vi organisere noen årlige felles søndagsturer ut i naturen?
- 7 TREENIGHETEN OG RELASJONEN MELLOM SKAPNINGENE (LS 238-240) Les de tre avsnittene sammen. Del tanker med hverandre om hvordan vi i verdens mange relasjoner kan oppdage gjenskinnet av Treenighetens indre relasjoner. Hvordan kan vi bruke denne innsikten for å ta bedre vare på skaperverket?
- 8 HELE SKAPNINGENS DRONNING (LS 241-242) og BORTENFOR SOLEN (LS 243-246) Hva kan Jomfru Maria og den hellige Josef lære oss om holdninger til Gud og skaperverket? Hvordan vil vi hente hjelp hos dem i våre liv og i vår menighet?

«Til slutt skal vi se Guds uendelige skjønnhet ansikt til ansikt (jf. 1 Kor 13,12), og i salig beundring bli i stand til å forstå hele universets mysterium ...» skriver pave Frans. Les gjerne avsnittene LS 243-246 sammen og del tanker rundt dem med hverandre. Hva betyr det for vårt personlige liv å ha Gud som endelig mål? Hvilke endringer i mitt eget liv vil jeg gjøre for å forberede meg til denne store dagen? Hva vil vi som menighet gjøre for å gi Gud den ære og takknemlighet som tilkommer Ham som Skaper?

### III VI TILBER OG LOVPRISER GUD

#### Sakramentstilbedelse i lovprisningens tegn (20-30 min)

Salme: «Lys, Jesus lys», nr. 274 i *Adoremus* eller «Lover den, Herre», nr. 306 i *Lov Herren*.

Alterets helligste sakrament utstilles av presten.

Tilbedelse i stillhet.

En person leser fra Esekiel 36, 24-28 og/eller Salme 150 og Åp 21, 1-5

Kort stillhet, fulgt av «Tantum ergo» og sakramental velsignelse

Avslutt med å synge «O store Gud, vi lover deg», nr. 280 i *Lov Herren*.

#### IV Tid for å sette seg mål (10 + 20 min) + Barmhjertighetsgjerning

- A. Egenrefleksjon. Be deltakerne først sette seg hver for seg. Gi hver av dem et ark eller helst et kort i A5-størrelse. På dette skriver de opp hvilke forsett de ønsker å virkeliggjøre i eget liv fremover. Det kan være å gi sine nærmeste mer oppmerksomhet, besøke en syk venn, sette av tid til bønn, overvinne bestemte synder eller laster, gå oftere til skriftemål og messe, slutte med miljøfiendtlige forbruksmønstre, endre livsstil, skape noe vakkert og nytt rundt seg. Hver velger den barmhjertighetsgjerningen det er viktigst å konsentrere seg individuelt om i tiden etter fornyelsesprosessen. **(Disse forsettene skal ikke deles i gruppen.)**
- B. Etter ca. 10 minutter samles alle til gruppesamtale. På bakgrunn av diskusjonen før sakramentstilbedelsen, formulerer deltakerne nå 3-4 forsett menigheten setter seg for bevisst å fremme en helhetlig kristen humanøkologi.
- Hva trenger vi å gjøre for å fremme vår bevissthet her i menigheten om Gud som allmektig Skaper? Kan vi arrangere temakvelder, bønneinitiativer eller en retrett om dette temaet?
  - Hvilke etiske og moralske holdninger overfor medmennesker og skaperverket trenger vi å innarbeide, så vi mer og mer kan leve i henhold til Guds visjon for mennesket «fra begynnelsen av»?
  - Hvilke behov for barmhjertighetsarbeid er det i vår menighet? Hvilke mennesker kan vi ha mer omsorg for? Hvilke tiltak kan vi gå sammen om?

- Hva vil vi gjøre for å ta bedre vare på det fysiske miljøet, på ressursene vi har til rådighet? Hvilke miljøvennlige tiltak er nødvendige å sette i gang med? Hva kan vi gjøre for å fremme en økologisk forvaltning av menighetens uteområder?

C. Skriv ideene opp på A3-ark og fordel ansvar og oppgaver slik at ting blir gjort.

### **V Deling av inntrykk + eventuelt praktisk plantearbeid (15 min. + +)**

Alt etter hvor mye tid dere har, ta en avsluttende runde der dere kort oppsummerer opplevelsen av en slik fornyelsesprosess. Gå eventuelt ut i menighetshagen og arbeid med grøntområdene. (Vedlikehold er også nødvendig! 😊) Er våren i anmarsj, kan dere spa opp bed og gjøre jorden klar til nyplanting.

Avrund dagen med pave Frans' bønn på neste side (eller s. 195 i *Laudato Si*).

## BØNN

Far, vi priser deg med alle dine skapninger.  
De er utgått fra din allmektige hånd;  
de er dine, fylt med ditt nærvær og din ømme kjærlighet. Lovet være du!

Guds Sønn, Jesus, gjennom deg ble alt skapt.  
Du ble unnfanget i Jomfru Marias skjød,  
du ble en del av denne jord,  
og du så denne verden med menneskelige øyne.  
I dag lever du i alle skapninger i din oppstandne herlighet.  
Lovet være du!

Hellige Ånd, ved ditt lys leder du verden mot Faderens kjærlighet  
og står skapelsen bi mens den sukker i fødselsrier.  
Du bor også i våre hjerter,  
og du inspirerer oss til å gjøre det gode.  
Lovet være du!

Treenige Herre, underfulle fellesskap av uendelig kjærlighet,  
lær oss å betrakte deg i universets skjønnhet, for alle ting taler om deg.  
Vekk vår lovprisning og takknemlighet for alle vesener du har skapt.  
Gi oss nåde til å føle oss dypt forbundet med alt som er.

Kjærlighetens Gud,  
vis oss vår plass i denne verden som redskaper for din kjærlighet til alle  
skapninger på denne jord,  
for ikke en eneste av dem er glemt i dine øyne.  
Opplys dem som har makt og penger,  
at de ikke må falle i likegyldighetens synd,  
at de må elske det felles gode,  
løfte frem de svake og vise omsorg for den verden vi lever i.  
De fattige og jorden roper.

Å, Herre, grip oss med din kraft og ditt lys,  
hjelp oss til å beskytte alt liv,  
til å forberede en bedre fremtid,  
ditt Rikes komme med rettferdighet, fred, kjærlighet og skjønnhet.  
Lovet være du!  
Amen.

**Pave Frans**



## FRANS AV ASSISIS SOLSANG

Allerhøyeste, allmektige, gode Herre,  
din er all ære, lov og pris og all velsignelse.  
Deg alene, du Høyeste, tilkommer de,  
og intet menneske er verdig til å nevne ditt navn!

Lovet være du, min Herre, med alle dine skapninger,  
især herr bror Sol,  
han som er dag, og du opplyser oss ved ham.  
Og han er skjønn og stråler med stor glans.  
På deg, du Allerhøyeste, er han et bilde!

Lovet være du, min Herre, for søster Måne og stjernene.  
På himmelen har du skapt dem,  
klare og kostelige og skjønne.

Lovet være du, min Herre, for bror Vind  
og for luften og skyene og godt vær og allslags vær.  
Ved dem oppholder du alle dine skapninger.

Lovet være du, min Herre, for søster Vann,  
som er såre nyttig og ydmyk og kostelig og kysk.

Lovet være du, min Herre, for bror Ild.  
Ved ham opplyser du natten,  
og han er skjønn og liflig og kraftig og sterk.

Lovet være du, min Herre, for vår søster, moder jord,  
som oppholder og bærer oss  
og bringer frem alskens frukter  
og fargerike blomster og gress.

Lovet være du, min Herre, for alle dem som i kjærlighet til deg tilgir,  
og bærer sykdom og trengsel.

Salige de som holder det ut i fred,  
for av deg, Allerhøyeste, vil de bli kronet.

Lovet være du, min Herre, for vår søster, den legemlige død,  
som ingen levende kan unnslippe:  
Ve dem som dør i dødssynd,  
salige de som den finner i din allerhelligste vilje,  
for den annen død kan ikke gjøre dem noe ondt.

Lovpris og velsign min Herre,  
og takk ham og tjen ham i stor ydmykhet. Amen.

*Oversatt fra den umbriske originalen.*

## FOR THE BEAUTY OF THE EARTH

For the beauty of the earth,  
For the beauty of the skies,  
For the love which from our birth  
Over and around us lies:

Lord of all, to thee we raise  
This our joyful hymn of praise.

For the beauty of each hour  
Of the day and of the night,  
Hill and vale and tree and flower,  
Sun and moon and stars of light:

Lord of all, to thee we raise  
This our joyful hymn of praise.

For the joy of human love,  
Brother, sister, parent, child,  
Friends on earth, and friends above,  
For all gentle thoughts and mild:

Lord of all, to thee we raise  
This our joyful hymn of praise.

For each perfect gift of thine  
To our race so freely given,  
Graces human and divine,  
Flowers of earth and buds of heav'n.

Lord of all, to thee we raise  
This our joyful hymn of praise.

*Tekst: Folliott Sandford Pierpoint  
Musikk: John Rutter, 1978.*

Melodien kan høres på Youtube og øves inn på forhånd av de som leder  
fornyelsesdagene:

<https://www.youtube.com/watch?v=qpEbQGSPqHE>

## BARMHJERTIGHETSKORT

### - de fysiske

### barmhjertighetsgjerninger

#### 1 Mette de sultne

Hvor mye kan jeg gi av lønnen min til en hjelpeorganisasjon som skaffer sultende mat?

Jeg kan legge ekstra kjærlighet i tilberedelsen av familiemåltidene.

Jeg kan dele noe jeg selv setter stor pris på med andre.

#### 2 Gi de tørste drikke

Når familien min spiser sammen eller noen er syke, kan jeg være oppmerksom på om noen trenger mer drikke.

Kanskje er noen tørste på oppmerksomhet, vennskap, tid?

Hva vil jeg gjøre for dem som tørster etter Guds ord?

#### 3 Kle de nakne

Jeg kan vise særlig omsorg når jeg kler på familiens barn, syke og eldre.

Sørger jeg for å gi mine familiemedlemmer den påkledningen de trenger?

Kan jeg gi bort noen av klærne jeg selv har til mennesker som trenger dem mer? Bidra til klesinnsamlinger?

#### 4 Gi ly til de hjemløse

Kan jeg gi noe av lønnen min til en organisasjon som hjelper flyktninger?

Jeg blir med i arbeid i menigheten eller kommunen min rettet mot å hjelpe personer som ikke har noe sted å bo.

Kan jeg tilby noen som trenger det et rom?

#### 5 Besøke de syke

Jeg kan besøke, ringe, eller sende en oppmuntrende sms til en som er syk i familien eller til en venn jeg vet er syk.

Jeg kan engasjere meg som besøksvenn på sykehjem eller i menighetens arbeid for syke og pleietrengende.

#### 6 Omsorg for dem som er i fengsel

Jeg vil be for fanger og deres familier.

Jeg kan kontakte fengselspresten i bispedømmet og tilby meg å besøke personer i fengsel.

Jeg kan engasjere meg i arbeid for å løslate personer som er urettmessig fengslet.

#### 7 Omsorg for de døde

Jeg vil be ekstra for mine avdøde slektninger og venner.

I dagens løp vil jeg gjøre stedfortredende bot for sjelene i Purgatoriet.



## BARMHJERTIGHETSKORT - de åndelige barmhjertighetsgjerninger

**OBS!** Det er fire åndelige barmhjertighetsgjerninger som vanligvis vil kreve særlig modenhet, hensyn, kompetanse og kunnskap å utøve. Disse er: *Å undervise de uvitende, gi råd til de som tviler, formane syndere og trøste de sørgende.* Vi har merket dem med stjerne.

Ikke alle mennesker har en slik kompetanse; situasjoner kan noen ganger bli for vanskelige å håndtere. Vi har derfor forsøkt å foreslå konkrete, mindre ansvarsfylte alternativer. Prestene våre kan gi nærmere råd om utøvelsen av disse åndelige barmhjertighetsgjerningene.

### Bære urettferdighet tålmodig

Jeg vil prøve å takle urettferdige situasjoner med tålmodighet.

Jeg vil si fra på en tydelig, men fredelig måte når jeg ser andre rammes av urett.

### Tilgi all urett

Jeg vil tilgi andre uretten de gjør mot meg, og ikke svare tilbake, ikke snakke vondt om dem eller hevne meg, men be om at Gud velsigner dem og gjenoppretter rettferden.

### Be for levende og døde

Jeg vil be ekstra for familien min, for venner og uvenner, for kolleger og ukjente, og be Guds barmhjertighet omslutte alle som er døde.

### \*Trøste de sørgende

Jeg vil gjøre noe hyggelig for en som er trist eller sørger.

Jeg stiller opp for personer som sørger med praktisk hjelp.

Jeg vil be ekstra for personer som er i sorg, om at de må erfare Guds kjærlighet og kraft.

### \*Gi råd til de tvilende

Hvis jeg vet om et godt råd, vil jeg foreslå det.

Mer enn å tilråde med ord, vil jeg vise min tro i gjerninger og bønn, i tillit til at Gud vil bringe lys og trøst til dem som tviler.

### \*Undervise de uvitende

Jeg kan hjelpe mine medmennesker ved å lære dem noe jeg selv kan godt.

Dersom jeg har kompetanse til det, kan jeg engasjere meg i menighetskatekesen.

### \*Formane syndere

Jeg kan foreslå bedre måter å gjøre ting på når jeg ser at vi er i ferd med å gjøre noe galt i familie- og jobbsammenheng.

Jeg vil vise tålmodighet og storsinn når jeg må irettesette noen.

## GRØNNE GJERNINGER

Som en del av fornyelsesprosessen kan dere inkludere konkrete handlinger som ivaretar jordens miljø, eller dere kan lage et lite menighetsprosjekt der dere blir enige om å så eller plante vekster på menighetens uteområder. La personer med litt greie på hagestell lede arbeidet.

Her er noen forslag til slike «grønne gjerninger». Disse vil vi komme litt nærmere tilbake til i oppfølgingsopplegget vi sender ut senere.

### VÅR

- Så blomsterfrø (mars-mai)
- Plante et tre/busker i menighetshagen
- Lage og henge opp fuglekasser
- Anlegge grønnsakhage eller blomsterbed på menighetens område: Spa opp, gjødsle, planlegg hva dere vil plante
- Lag en kompostbinge for hageavfallet

### FORSOMMER/SOMMER

- Plant ut plantene deres og så mer frø direkte i jord
- Bygge sommerfugl-restaurant – altså lage et bed med planter sommerfugler trives med. (Det selges egne frøblandinger for dette på planteskoler og hagesentre.)
- Plant et tre eller noen vakre busker i menighetshagen
- Vann og gjødsle (økologisk) vekstene dere har plantet

### SENSOMMER/HØST

- Luke, høste og organisere en høsttakkefest i menigheten. Har dere høstet mye, kan dere kanskje dele ut grønnsaker og bær til vanskeligstilte?
- Rydde bedene, sette blomsterløk og bre over med løv
- Lage fuglerestaurant, henge opp fuglemat

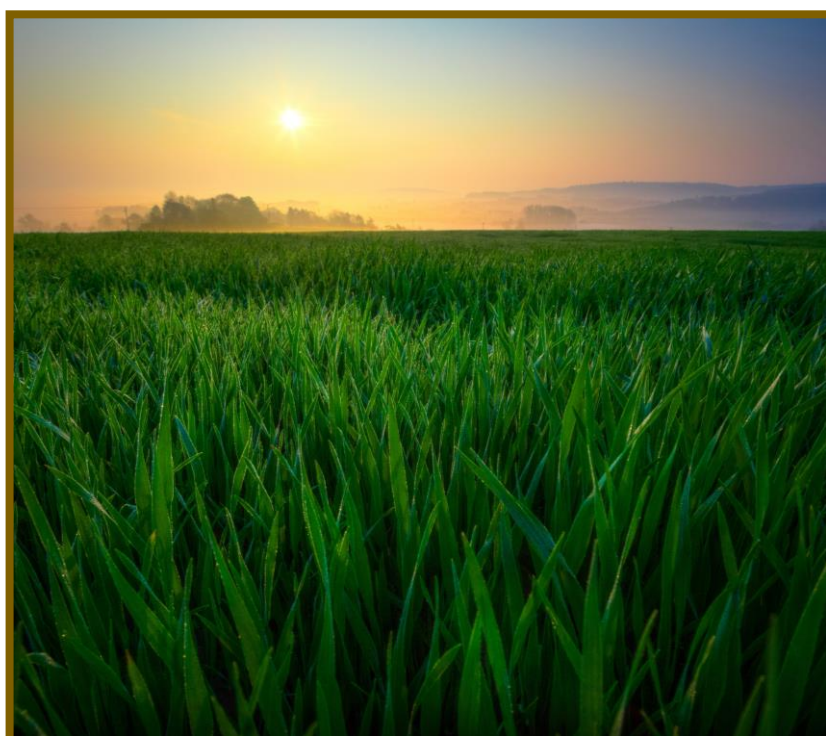
### NOVEMBER/DESEMBER

- Sett blomsterløk til Jul – svibler, tulipaner, amaryllis
- Gi bort opplevelser og tjenester i julegave

### HELE ÅRET

- Kildesortere aktivt hjemme og i menigheten
- Redusere forbruk, dele med andre
- Lag en byttering for sportsutstyr, husholdningsmaskiner, møbler...
- Reparere og re-designe: Hold verkstedkvelder hvor dere sammen reparerer møbler og klær i menighetens lokaler...

# LOVET VÆRE DU, MIN HERRE!



*«Den beste måten å hjelpe mennesket tilbake på sin rette plass og sette en stopper for dets krav på absolutt herredømme over jorden, består i på ny å tale om Faderen, som er skaper og alene eier verden.» (LS 75)*